

دکتر عزت‌اله مافی

دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد

مهدی سقایی

دانشجوی دکتری جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد

مدل ترکیبی برای توسعه فضایی گردشگری روستایی مطالعه موردی: منطقه ترکمن صحرا

چکیده:

رویکرد به گردشگری روستایی به‌عنوان یک الگوی فضایی امروزه دامنه وسیعی یافته است. گردشگری روستایی می‌رود تا در کنار دیگر کارکردهای فضای روستایی، پراکنش‌هایی را در این فضاها شکل دهد. این در حالی است که از نظر اقتصادی نیز گردشگری روستایی پویایی اقتصاد روستایی را با ایجاد اشتغال و درآمد سبب می‌شود. براین اساس شناسایی قابلیت‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در نواحی روستایی کشور از اهمیت اساسی برخوردار است. در این راستا نوشتار حاضر مدلی ترکیبی در شناسایی اولویت‌ها براساس سنجش قابلیت‌ها در روندی از توسعه فضایی گردشگری روستایی را در مقیاس منطقه‌ای مورد استفاده قرار می‌دهد تا اولویت‌های آغاز و توسعه جریان گردشگری روستایی را مشخص سازد. مدل ترکیبی مورد نظر ترکیبی از برآورد شاخصهای گردشگری روستایی و آنالیز تاکسونومی (البته با تغییراتی) می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری روستایی، مدل ترکیبی، توسعه فضایی، منطقه ترکمن صحرا

درآمد:

گردشگری در الگوهای فضایی سه‌گانه در فرایندی از جهانی شدن به سوی شکل دادن به یک «دهکده گردشگری»^۱ در حرکت است و به مانند بازار آزاد مشترکی می‌ماند که تمامی کشورها درخور تلاش خود از آن بهره می‌برند (هولجوا، ۲۰۰۳: ۱۳۱). در این میان الگوی فضایی گردشگری در مناطق روستایی عملکردهای متفاوتی دارد؛ که می‌تواند آثار متفاوتی را در دو جهت مثبت و منفی برجای گذارد. از این رو برنامه‌ریزی برای گردشگری روستایی برای جلوگیری از آثار منفی و توسعه این جریان گردشگری ضروری می‌باشد. برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری روستایی در گرو بررسی دقیق و تسلط بر شرایط و اوضاع منطقه مورد مطالعه می‌باشد و مستلزم دسترسی به مدل‌های برجسته‌ای برای تحلیل و برنامه‌ریزی است (غازی، ۱۳۷۴: ۱۳۹). مدل لازم برای تحلیل گردشگری روستایی خود نیازمند پردازش مختلف پارامترهای آماری است که در یک نگرش کلی با در نظر گرفتن کلیت منطقه‌ای، توسعه گردشگری روستایی را در یک بعد فضایی امکانپذیر می‌نماید و پراکنش آن را در ابعاد مختلف شکل می‌دهد.

بر پایه این نیازها، سنجش مدل‌های مختلف برای منطقه مورد مطالعه انجام گرفت و کارایی هر یک از آنها با توجه به درصد خطای موجود به دست آمد. ولی از آنجا که شرایط جغرافیایی و فرهنگی منطقه مورد نظر در یک بعد منطقه‌ای از همگنی نسبتاً بالایی برخوردار است و همچنین جریان گردشگری روستایی هنوز در این منطقه پانگرفته است. سنجش مدل‌هایی چون شاخص تولید پتانسیل سفر (CPGL)، محاسبه فراوانی گردشگری و مدل میوسک^۲ قابلیت اجرایی در این منطقه را ندارند. از این رو این منطقه نیازمند تبیین مدلی است که سلسله مراتب فضایی در توسعه گردشگری روستایی بر پایه مرکزیت و قابلیت جغرافیایی، جاذبه‌های مکان و توان مکانها در عرضه خدمات مورد نیاز گردشگران را مورد سنجش قرار دهد؛ که در آن مناطق روستایی که مرکزیت چندانی ندارند ولی از یک دیدگاه کلی در زمینه گردشگری، بازدیدکنندگان را به خاطر چشم‌اندازهای فرهنگی و طبیعی جذب می‌کنند را بر پایه شاخص‌های روستایی، به کارگیری مدل‌های پساساختاری را پیشنهاد نمی‌کند (هال، ۱۹۹۹: ۱۸۳). بر این مبنا ترکیب ابداعی مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای و برآورد شاخص مدل‌های گردشگری به عنوان راه حل برگزیده شد تا در یک دید فضایی، توسعه گردشگری

۱. Tourist Village

۲. Miossec

روستایی عملی گردد. مدل ارائه شده در اولویت آغازین، بر شناسایی نواحی دارای قابلیت شکل گیری جریان گردشگری روستایی تأکید دارد و در اولویتهای بعدی نواحی دارای قابلیت در پراکنش توسعه فضایی گردشگری روستایی را مشخص می سازد.

در ارتباط با مقیاس در نظر گرفته شده برای سنجش نیز با توجه به هدف و نوع داده ها و اطلاعات موجود در راستای شکل گیری سرمایه گذاری و بهینه سازی تخصیص بودجه ها از یک سو و همچنین با توجه به ضرورت کاربردی و اجرایی بودن نتایج حاصل شده و تطبیق با نظام اداری موجود، مقیاس مطالعه در سطح دهستانهای ترکمن صحرا در نظر گرفته شد، که این خود بر کش جاذبه های فرهنگی را به علت عدم پابندی به مکانی خاص با توجه به میزان غلظت پوشش فرهنگی در سطح دهستان بهبود می بخشد و پراکنندگی طوایف ترکمن را نیز در یک چارچوب مشخص قرار می دهد. به طور کلی مدل بالا با ترکیبی از پارامترهای مختلف و انجام آنالیزهای آماری سعی بر آن دارد تا با در نظر گرفتن اهداف مورد نظر خطوط توسعه فضایی گردشگری روستایی را در منطقه ترکمن صحرا در یک منطقه بندی اولویتهای مشخص سازد.

موقعیت منطقه مورد مطالعه

ترکمن صحرا که به دشت ترکمن نیز معروف است، از عقب نشینی دریای خزر و تجمع رسوبهای رودهایی نظیر اترک و گرگان به وجود آمده است. این جلگه عریض ترین بخش جلگه ای خزر است که در استان گلستان قرار دارد. این منطقه بین عرضهای جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه (جنوب گرگان) تا ۳۸ درجه شمالی (چات) و نیز بین طولهای جغرافیایی ۵۳ درجه و ۵۵ دقیقه (شمال بندر ترکمن) تا ۵۶ درجه شرقی (مراوه تپه) قرار دارد (مشیری، ۱۳۷۷: ۱۲۴) مساحت ترکمن صحرا بالغ بر ۱۶۳۷۵ کیلومتر مربع بوده (گرگانی، ۱۳۵۰: ۲۱) و ارتفاع آن هرچه به سمت شرق پیش رویم مرتفع تر شده، در منطقه گنبد به ۳۸ متر می رسد (گلی، ۱۳۶۶: ۲۱).

ترکمن صحرا همان گونه که از نام آن پیداست، محل سکونت قبایل ترکمن می باشد. از نظر موقعیت جغرافیایی مرز غربی این جلگه از شمال قره سو آغاز می شود (بدیعی، ۱۳۶۲: ۵۴) و تا مراوه تپه ادامه می یابد. شهر مراوه تپه را که در ارتفاع ۲۰۰ متری ساخته شده می توان به عنوان مرز شرقی ترکمن صحرا دانست. زیرا مراوه تپه روی ساحل چپ اترک و دقیقاً در نقطه ای قرار دارد که رودخانه اترک وارد ترکمن صحرا می شود (پاپلی

یزدی، ۱۳۷۱: ۴۱). مرز شمالی ترکمن صحرا مطابق با مرزهای بین‌المللی است که مابین دو کشور ایران و ترکمنستان قرار دارد. مرز جنوبی ترکمن صحرا مطابق با مرز شهر آق‌قلا به عنوان بخشی از شهرستان گرگان می‌باشد. هر چند در تقسیمات متعدد و تعیین موقعیت، وسعت بسیاری، بیش از آنچه ذکر گردید، به عنوان منطقه ترکمن صحرا یا دشت گرگان بر شمرده‌اند و حتی نواحی کوهستانی را نیز به آن تعمیم داده‌اند. ولی با توجه به بار طبیعی واژه صحرا و همچنین نوع سکونتگاه‌های جلگه‌ای همراه با ضرایب بالای سکونت قبایل ترکمن، منطقه ترکمن صحرا در این مقاله در قالب محدوده ذکر شده مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

گردشگری روستایی

فضای روستایی اگر چه از دیرباز بیش از هر چیزی قلمرو فعالیت‌های زراعی و دامداری بوده است، ولی این مقوله از فعالیت، که در مقیاس جهانی جایی بس بزرگ را از فضاهای جغرافیایی به خود اختصاص داده، به هیچ روی اشکالی دیگر از اشغال خاک را منتفی نکرده است. فضاهای روستایی بخصوص در کشورهای پیشرفته صنعتی به کار استراحت، تمدد اعصاب، گذران اوقات فراغت و انجام سرگرمی‌ها می‌آمده است (دولفوس، ۱۳۷۴: ۹۳). این خود به شکل‌گیری یک الگوی فضایی گردشگری منتهی شده که امروزه گستره‌ای جهانی یافته است. آنچه رشد و توسعه این الگوی فضایی گردشگری تسهیل می‌کند، حس نوستالژی می‌باشد که در سادگی زندگی روستایی برای فرار از ازدحام شهری با اقتصادی پیچیده، تبلور می‌یابد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۲: ۳۹) از این روست که گردشگر با حس نوستالژی به دیدن روستاها می‌رود تا دمی از سوگم کردگیهای هستی شناختی‌اش در شهر کناره گیرد.

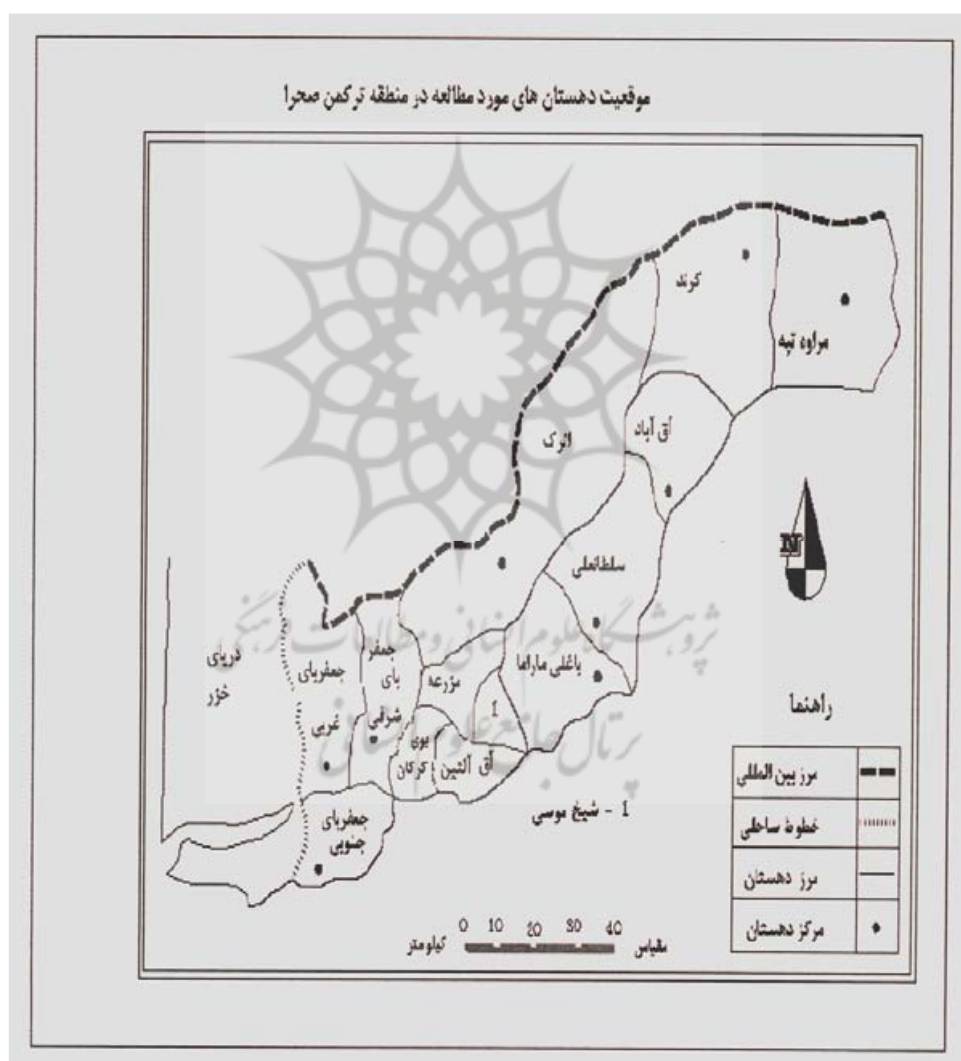
گردشگری روستایی را به عنوان یک الگوی فضایی می‌توان این گونه تعریف کرد:

«گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط روستا و پیرامون

آن؛ که در بردارنده آن (مثبت/منفی) برای زیست-بوم روستا می‌باشد» (جوان و سقایی، ۱۳۸۳: ۱۱۲).

از آنجا که گردشگری روستایی در برگیرنده یک نگرش فضایی است، بالطبع برنامه‌ریزی نیز پیرامون آن در یک بعد منطقه‌ای صورت می‌گیرد. در این میان شناخت جاذبه‌های مختلف روستایی و تطبیق گردشگری قابل عرضه از اهمیت اساسی برخوردار است (سوتریداز، ۲۰۰۲: ۶۱۶) عمل در یک مقیاس منطقه‌ای برای توسعه گردشگری روستایی و شناسایی قابلیت‌ها در همین مقیاس سبب آن می‌شود که راهکارهای متنوع‌سازی جوامع

مؤثر باشد (شارپلی، ۲۰۰۲: ۱۳۲). گردشگری روستایی در چارچوب بازاریابی فعالیتهای موجود در آن، تحوّل اقتصاد روستایی را سبب می‌شود و این اقتصادها در بعد منطقه‌ای به عنوان یک خرده نواحی در شیوه‌های متفاوتی عمل می‌کنند. این تنها در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که نیازهای متفاوت و فعالیتهای گردشگری منطبق بر آن در نواحی روستایی باز شناخته شود (لومسدان، ۲۰۰۲: ۲۱). از این رو در اولین گام برای توسعه جریان گردشگری روستایی در یک منطقه، اولویت‌بندی قابلیت‌ها در قالب خرده نواحی از اهمیت اساسی برخوردار است که به وسیله مدل ترکیبی ارائه شده، مورد پردازش قرار می‌گیرد.

شرح مدل

این مدل ترکیبی از چند مدل آنالیزی درباره گردشگری است. هدف اولیه شناخت نواحی دارای قابلیت شکل‌گیری گردشگری روستایی در درون منطقه ترکمن صحرا می‌باشد تا با شناخت آن بر اساس تأثیرات متقابل بین نواحی روستایی روند توسعه فضایی امکانپذیر گردد. پایه‌های تئوریک این مدل بر این بحث استوار است که شکل‌گیری جریان گردشگری روستایی در اولویت آغازین نواحی دارای قابلیت، می‌تواند در روند صعودی خود در طی چهار مرحله در یک پویای منطقه‌ای سطوحی از رفاه اقتصادی، افزایش درآمد و اشتغال را سبب گردد.

به ترتیب مراحل چهارگانه بدین صورت است. در مرحله اول با شناخت نواحی مستعد و بهینه‌سازی پارامترهای مورد نیاز گردشگری روستایی، جریان گردشگری با سفر تعداد محدودی از گردشگران به این نواحی آغاز می‌شود. در این بین قدرت بازاریابی و ایجاد تقاضا در جذب گردشگران بخصوص از نواحی دارای پتانسیل بالای درآمدی، از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. که این خود می‌تواند به عنوان یک مکمل بسیار قوی نرخ رشد گردشگری روستایی را افزایش دهد.

هر چند این نرخ رشد با سطح رفاه و درآمد مبداهای گردشگری ارتباط مستقیم دارد که می‌تواند در پارادایم دورنمایی گردشگری قابلیت بالایی را کسب نماید.

در مرحله دوم با افزایش شمار گردشگران، خدمات گردشگری در نواحی انتخاب شده افزایش یافته و بالطبع اثرات اقتصادی مهمی را برجای می‌نهد. در این مرحله چرخه حیات گردشگر روستایی شکل می‌گیرد و سرمایه‌گذارانی که آمادگی دارند با تدارک زمینه‌های جدید، وارد بازار گردشگری می‌شوند و خدمات مستقیم مربوط به سفر و تسهیلاتی اضافی را در مقصدها تدارک می‌بینند، سپس فروش آن را به گردشگران آغاز می‌کنند (غازی، ۱۳۷۹: ۴۶). در مرحله سوم با توسعه اولین سکونتگاههای تجاری - گردشگری، تحولاتی در ناحیه مقصد شکل می‌گیرد و در یک کنش‌پذیری گردشگری در ابعاد اجتماعی میل به سفر در یک بعد در نواحی اولیه ارضا شده و تجربه گردشگری روستایی به سطح بالایی می‌رسد. از بعد دیگر با عدم ارضای گردشگران مشتاق ناشناخته‌ها (از همان گردشگرانی که در مرحله اول به نواحی اولیه سفر نمودند) نواحی دیگر، بخصوص نواحی مجاور در منطقه گردشگری را برای به دست آوردن تجربه جدید گردشگری روستایی انتخاب شده و در یک پراکنش فضایی نواحی تازه به مقصدهای جریان گردشگری روستایی افزوده می‌گردد،

که این خود سبب شکل گیری چرخه حیات گردشگری در نواحی جدید می شود. این موضوع در سه مرحله بالا به صورت مداوم تکرار شده تا در مرحله چهارم توسعه فضایی گردشگری تمامی منطقه گردشگری را دربر می گیرد. در همین حال نواحی اولیه به بالاترین سطوح توسعه می رسد. از این رو با شکل گیری فضاهای مختلف برای گونه های گردشگری و چندگانگی جاذبه ها برای تجربه گردشگری، جریان گردشگری به صورت صعودی افزایش یافته و چرخه حیات گردشگری در دوره های ممتد خود آثار اقتصادی مختلفی را شکل می دهد (سقای، ۱۳۸۲: ۱۷۵).

بر مبنای مدل ارائه شده برای برآورد و شناخت نواحی اولیه، نیاز به آنالیزهای آماری پارامترهای قابلیت گردشگری روستایی آشکار می شود. از این رو در یک مدل ترکیبی، شناخت نواحی اولیه گردشگری روستایی در درون منطقه انجام می گیرد. آنالیزهای آماری این مدل این امکان را مهیا می نماید تا علاوه بر شناخت نواحی اولیه، دیگر نواحی نیز برای توسعه گردشگری روستایی به ترتیب امتیاز و اولویت طبقه بندی شوند. آنالیزهای آماری موجود در این مدل در دو قسمت برآورد شاخص ها و آنالیز تاکسونومی انجام می گیرد.

برآورد شاخص ها

عرضه گردشگری را ترکیبی از چهار عنصر می دانند که عبارت اند از: حمل و نقل، جاذبه ها، خدمات و اطلاعات و تبلیغات. حمل و نقل را می توان در دو سطح ملاحظه نمود. اولی پیوند بین مکانهای مبدأ و مقصد گردشگران است که بحثی فراتر از شکل گیری جریان گردشگری روستایی است و دومی بررسی شبکه حمل و نقل در منطقه مقصد را در بر می گیرد. فرآیند کامل برنامه ریزی گردشگری را باید در تهیه و تدارک تمامی جنبه های زیربنای فیزیکی شامل حمل و نقل، آب، برق، ارتباطات و خدمات تجاری دانست که اجزای ساختاری گردشگری محسوب می شوند (کلی، ۱۳۸۱: ۴۰).

از این رو در برآورد شاخص های گردشگری روستایی در منطقه ترکمن صحرا با توجه به پارامترهای بالا هفت شاخص در نظر گرفته شد و بررسی گردید. در این میان شاخص اصلی به جاذبه های گردشگری تعلق دارد که در پردازشی از امتیاز نسبی همه جاذبه ها شاخص اصلی را شکل داده است. در این قسمت با جمع امتیازهای جاذبه طبیعی و فرهنگی، امتیاز هر یک از دهستانها برآورد گردید و به عنوان یک شاخص مورد استفاده قرار گرفت. حمل و نقل نیز که به عنوان یک جزء ساختاری بسیار مهم در سیستم گردشگری روستایی

محسوب می‌شود سه شاخص را در این برآورد به خود اختصاص می‌دهد. شاخص اول ضریب فشردگی است که از طریق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$pr = \frac{L}{3(p-2)}$$

در این فرمول "L" نشان‌دهنده تعداد راههای موجود در هر دهستان می‌باشد و "p" تعداد روستاهایی که راههای ارتباطی به آن منتهی می‌شود را نشان می‌دهد. این ضریب هرچه به یک نزدیکتر باشد نشان از درصد گردشگری پذیری بالاتری دارد (اسمیت، ۱۹۸۹: ۲۱۱).

دومین شاخص مربوط به حمل و نقل بر گرفته از امتیازی است که به نوع راهها تعلق می‌گیرد. در این بین تنها دو راه عمده آسفالته و شوسه در دهستانهای منطقه ترکمن صحرا وجود دارد که امتیاز نسبی به راههای آسفالته ۲ امتیاز و راههای شوسه ۱ تعلق می‌گیرد (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۰: ۱۹۱) تا امتیاز نوع راهها در هر یک از دهستانها مشخص گردد و به عنوان یک شاخص برآورد شود. اما در زمینه دیگر، تعداد وسایل نقلیه‌ای که می‌تواند در چارچوب دسترسی گردشگری مفید واقع شود، مشخص شد و تعداد کل وسایل نقلیه در هر دهستان در شاخص TFS مورد سنجش قرار گرفت و امتیاز هر دهستان تعیین شد. در زمینه شاخص TFS^۱ که علاوه بر این شاخص در برآورد دیگر شاخص‌ها نیز استفاده شده است، از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد.

$$TFS = \frac{N(100)}{P}$$

در این فرمول "N" تعداد خدمات مورد سنجش و "p" تعداد ساکنان محلی است. شاخص TFS بعد از اندازه‌گیری نشان‌دهنده رتبه یا امتیاز آن مکان نسبت به دیگر مکانهای مورد سنجش می‌باشد و امتیاز بر اساس تعداد مکانها به هر مکان تعلق می‌گیرد (اسمیت، ۱۹۸۹: ۲۰۷). در این مطالعه چون سیزده دهستان در منطقه ترکمن صحرا مورد ارزشیابی قرار گرفته امتیاز مربوط از ۱ تا ۱۳ را در برمی‌گیرد که بالاترین شاخص TFS دارای نمره یا امتیاز ۱۳ و پایین‌ترین دارای امتیاز ۱ می‌باشد.

سه شاخص برآورده شده در زمینه حمل و نقل وضعیت کلی حمل و نقل را در زمینه قابلیت‌های گردشگری در دهستانهای ترکمن صحرا نشان می‌دهد دیگر شاخصهایی که برآورده شده و امتیاز به آنها تعلق گرفته است،

^۱. Tourism Functional Services

شامل تأسیسات زیربنایی در TFS به وسیله شاخص دربرگیرنده تعداد روستاهای دارای آب و برق، شاخص ارتباطات در برگیرنده پست، تلفن، دسترسی به مطبوعات و شاخص خرده فروشها به عنوان یکی از خدمات تجاری در دهستانهای ترکمن صحرا می باشد. هر یک از این شاخصها علاوه بر شیوه برآورد خاص به وسیله درصد مشخص شده اند.

جدول ۱. امتیاز جاذبه های گردشگری در دهستان های ترکمن صحرا

ردیف	شرح دهستان ها	امتیاز جاذبه های طبیعی	امتیاز جاذبه های فرهنگی	کل امتیاز	درصد
۱	جعفرای جنوبی	۲۱	۳۰/۵	۵۱/۵	۵/۹۱
۲	جعفرای غربی	۳۹	۴۲	۸۱	۹/۳۱
۳	جعفرای شرقی	۱۸	۴۱	۵۹	۶/۷۸
۴	گرگان بوی	۸	۳۲	۴۰	۴/۵۹
۵	مزرعه	۲۳	۲۸	۵۱	۵/۸۶
۶	آق آلتین	۶	۴۲	۴۸	۵/۵۱
۷	شیخ موسی	۱۵	۳۹/۵	۵۴/۵	۶/۲۶
۸	باغلی ماراما	۶	۵۷/۵	۶۳/۵	۷/۲۹
۹	سلطانعلی	۶	۴۸	۵۴	۶/۲۰
۱۰	آق آباد	۶	۷۶/۵	۸۲/۵	۹/۴۸
۱۱	آترک	۱۸	۸۱	۹۹	۱۱/۳۷
۱۲	کرنند	۱۸	۸۳	۱۰۱	۱۱/۶۰
۱۳	مراوه تپه	۶	۷۹	۸۵	۹/۷۷
	جمع	۱۹۰	۶۸۰	۸۷۰	۱۰۰

جدول ۲. شاخص فشردگی در دهستان‌های ترکمن صحرا

ردیف	دهستان‌ها	شرح	تعداد روستا	تعداد راهها	درصد	شاخص فشردگی
۱	جعفریای جنوبی		۲۰	۱۹	۶/۲۹	۰/۳۵
۲	جعفریای غربی		۱۴	۱۳	۴/۳۰	۰/۳۶
۳	جعفریای شرقی		۲۷	۲۷	۸/۹۴	۰/۳۶
۴	گرگان بوی		۲۵	۲۶	۸/۶۰	۰/۳۷
۵	مزرعه		۲۶	۲۸	۹/۲۷	۰/۳۸
۶	آق آلتین		۱۲	۱۰	۳/۳۱	۰/۳۳
۷	شیخ موسی		۱۲	۱۱	۳/۶۴	۰/۳۶
۸	باغلی ماراما		۳۹	۳۴	۱۱/۲۵	۰/۳۰
۹	سلطانعلی		۲۴	۲۴	۷/۹۴	۰/۳۶
۱۰	آق آباد		۳۸	۳۷	۱۲/۲۵	۰/۳۴
۱۱	آترک		۳۱	۲۱	۶/۹۵	۰/۲۴
۱۲	کزند		۷	۷	۲/۳۱	۰/۴۶
۱۳	مراوه تپه		۷۲	۴۵	۱۴/۹۰	۰/۲۱
	جمع		۳۴۷	۳۰۲	۱۰۰	۰/۲۹

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵)

پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۳. امتیاز راهها در دهستان‌های ترکمن صحرا

ردیف	شرح دهستان‌ها	تعداد راهها	آسفالته	درصد	شوسه	درصد	امتیاز
۱	جعفریای جنوبی	۱۹	۱۵	۹/۴۹	۴	۲/۸۷	۳۴
۲	جعفریای غربی	۱۳	۱۲	۷/۵۹	۱	۰/۶۹	۲۵
۳	جعفریای شرقی	۲۷	۱۰	۶/۳۲	۱۷	۱۱/۸۰	۳۷
۴	گرگان بوی	۲۶	۱۰	۶/۳۲	۱۶	۱۱/۱۱	۳۶
۵	مزرعه	۲۸	۱۰	۶/۳۲	۱۸	۱۲/۵	۳۸
۶	آق آلتین	۱۰	۸	۵/۰۶	۲	۴/۳۸	۱۸
۷	شیخ موسی	۱۱	۵	۳/۱۶	۶	۴/۱۶	۱۶
۸	باغلی ماراما	۳۴	۲۰	۱۲/۶۵	۱۴	۹/۸۲	۵۴
۹	سلطانعلی	۲۴	۱۱	۶/۹۶	۱۳	۹/۰۲	۳۵
۱۰	آق آباد	۳۷	۲۳	۱۴/۵۵	۱۴	۹/۸۲	۶۰
۱۱	آترک	۲۱	۹	۵/۶۹	۱۲	۸/۳۳	۳۰
۱۲	کرنند	۷	۰	۰	۷	۴/۸۶	۷
۱۳	مراوه تپه	۴۵	۲۵	۱۵/۸۲	۲۰	۱۳/۸۸	۷۰
	جمع	۳۰۲	۱۵۸	۱۰۰	۱۴۴	۱۰۰	۴۶۰

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵)

پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۴. شاخص TFS در زمینه وسیله‌های حمل و نقل در دهستان‌های ترکمن صحرا

ردیف	شرح دهستان‌ها	تعداد جمعیت	تعداد مینی‌بوس	درصد	تعداد سواری	درصد	تعداد وانت	درصد	جمع	درصد	شاخص TFS	امتیاز
۱	جغرافیای جنوبی	۱۸۵۰۱	۱۱	۷/۹۷	۱۵	۱۳/۷۶	۱۳	۷/۷۳	۳۹	۹/۳۹	۰/۲۱	۱۱
۲	جغرافیای غربی	۱۲۳۱۷	۸	۵/۷۹	۵	۴/۵۸	۱۰	۵/۹۵	۲۳	۵/۵۴	۰/۱۸	۱۰
۳	جغرافیای شرقی	۲۶۶۱۷	۱۴	۱۰/۱۴	۹	۸/۲۵	۱۴	۸/۳۳	۳۷	۸/۹۱	۰/۱۳	۶
۴	گرگان بوی	۲۲۵۵۴	۱۳	۹/۴۲	۱۱	۱۰/۰۹	۱۲	۷/۱۴	۳۶	۸/۶۷	۰/۱۵	۸
۵	مزرعه	۲۳۶۲۳	۱۲	۸/۶۹	۸	۲/۳۳	۱۵	۸/۹۲	۳۵	۸/۴۳	۰/۱۴	۷
۶	آق آلتین	۱۸۱۹۴	۷	۵/۰۷	۵	۴/۵۸	۱۸	۱۰/۸۱	۳۰	۷/۲۲	۰/۱۶	۹
۷	شیخ موسی	۱۲۰۹۳	۵	۳/۶۲	۱۳	۱۱/۹۲	۱۱	۶/۵۴	۲۹	۶/۹۸	۰/۲۳	۱۲
۸	باغلی ماراما	۳۰۳۳۷	۱۱	۷/۹۷	۱۲	۱۱	۱۸	۱۰/۸۱	۴۱	۹/۸۷	۰/۱۳	۶
۹	سلطانهلی	۳۴۳۳۰	۱۰	۷/۲۴	۱۲	۱۱	۱۷	۱۰/۱۱	۳۹	۹/۳۹	۰/۱۱	۴
۱۰	آق آباد	۲۵۸۸۲	۹	۶/۵۲	۸	۷/۳۳	۱۵	۸/۹۲	۳۲	۷/۷۱	۰/۱۲	۵
۱۱	اترک	۱۲۳۲۴	۲۴	۱۷/۳۹	۲	۱/۸۳	۵	۲/۹۷	۳۱	۷/۴۶	۰/۲۵	۱۳
۱۲	کرنند	۶۷۲۱	۳	۲/۱۷	-	-	۴	۲/۳۸	۷	۱/۶۸	۰/۱۰	۳
۱۳	مراوه تپه	۲۴۰۴۶	۱۱	۷/۹۷	۹	۸/۲۴	۱۶	۹/۵۲	۳۶	۸/۶۷	۰/۱۴	۷
-	جمع	۲۵۸۸۳۹	۱۳۸	۱۰۰	۱۰۹	۱۰۰	۱۶۸	۱۰۰	۴۱۵	۱۰۰	کل: ۰/۱۶	-

منبع: تلفیق آمارهای اداره کل راه و ترابری و جهاد کشاورزی استان گلستان همراه با آمارگیری ترافیکی در ترمینالهای

مسافری گرگان، گنبد کاووس، بندر ترکمن، کمیشن و داشلی برون، ۱۳۸۱

پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۵. شاخص TFS تأسیسات زیربنایی در دهستان‌های ترکمن صحرا

ردیف	دهستان‌ها	شرح	تعداد جمعیت	آب لوله کشی	درصد	برق	درصد	جمع	درصد	شاخص TFS	امتیاز
۱	جعفربای جنوبی		۱۸۵۰۱	۱۸	۱۰	۲۰	۶/۵۳	۳۸	۷/۸۱	۰/۲۰	۱۱
۲	جعفربای غربی		۱۲۳۱۷	۱۱	۶/۱۱	۱۴	۴/۵۷	۲۵	۵/۱۴	۰/۲۰	۱۱
۳	جعفربای شرقی		۲۷۶۱۷	۲۰	۱۱/۱۱	۲۶	۸/۴۹	۴۶	۹/۴۶	۰/۱۶	۸
۴	گرگان بوی		۲۲۵۵۴	۲۴	۱۳/۳۳	۲۵	۸/۱۶	۴۹	۱۰/۰۸	۰/۲۱	۱۲
۵	مزرعه		۲۳۶۲۳	۱۳	۷/۲۲	۲۵	۸/۱۶	۳۸	۷/۸۱	۰/۱۶	۸
۶	آق آلتین		۱۸۱۹۴	۱۰	۵/۵۵	۱۲	۳/۹۲	۲۲	۴/۵۲	۰/۱۲	۴
۷	شیخ موسی		۱۲۰۹۳	۱۰	۵/۵۵	۱۲	۳/۹۲	۲۲	۴/۵۲	۰/۱۸	۹
۸	باغلی ماراما		۳۰۳۳۷	۱۲	۶/۶۶	۳۶	۱۱/۸۶	۴۸	۹/۸۷	۰/۱۵	۷
۹	سلطانعلی		۳۴۳۶۰	۵	۲/۷۷	۲۱	۶/۸۶	۲۶	۵/۳۴	۰/۰۷	۳
۱۰	آق آباد		۲۵۸۸۲	۴	۲/۲۲	۳۳	۱۰/۸۸	۳۷	۷/۶۱	۰/۱۴	۶
۱۱	اترک		۱۲۳۲۴	۰	۰	۲۴	۷/۸۴	۲۴	۴/۹۳	۰/۱۹	۱۰
۱۲	کرند		۶۷۲۱	۲	۱/۱۱	۷	۲/۲۸	۹	۱/۸۵	۰/۱۳	۵
۱۳	مراوه تپه		۲۴۰۴۶	۵۱	۲۸/۳۳	۵۱	۱۶/۶۶	۱۰۲	۲۰/۹۸	۰/۴۲	۱۳
-	جمع		۲۵۸۱۳۹	۱۸۰	۱۰۰	۳۰۶	۱۰۰	۴۸۶	۱۰۰	کل: ۰/۱۸	-

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۶)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۶. شاخص TFS در زمینه ارتباطات در دهستان‌های ترکمن صحرا

ردیف	شرح دهستان‌ها	تعداد جمعیت	تعداد صندوق پست	درصد	تعداد دفاتر پست	درصد	تلفن	درصد	مجله و روزنامه	درصد	جمع	درصد	شاخص TFS
۱	جعفرابای جنوبی	۱۸۵۰۱	۸	۹/۷۵	۴	۱۳/۳۳	۱۵	۱۲/۸۲	-	-	۲۷	۱۱/۱۱	۰/۱۴
۲	جعفرابای غربی	۱۳۳۱۷	۸	۹/۷۵	۶	۲۰	۸	۶/۸۳	۱	۷/۶۹	۲۳	۹/۴۶	۰/۱۸
۳	جعفرابای شرقی	۲۶۱۱۷	۶	۷/۳۱	۵	۱۶/۶۶	۹	۷/۶۹	۱	۷/۶۹	۲۱	۸/۶۴	۰/۰۷
۴	گرگان بوی	۲۲۵۵۴	۸	۹/۷۵	۳	۱۰	۱۱	۹/۴۰	-	-	۲۲	۹/۰۵	۰/۰۹
۵	مزرعه	۲۳۱۳۳	۲	۲/۴۳	۲	۶/۶۶	۹	۷/۶۹	-	-	۱۳	۵/۳۴	۰/۰۵
۶	آق‌آلتین	۱۸۱۹۴	۸	۹/۷۵	۱	۳/۳۳	۶	۵/۱۲	-	-	۱۵	۶/۱۷	۰/۰۸
۷	شیخ موسی	۱۲۰۹۳	۶	۷/۳۱	۱	۳/۳۳	۶	۵/۱۲	-	-	۱۳	۵/۳۴	۰/۱۰
۸	باغلی ماراما	۳۰۳۳۷	۱۱	۱۳/۴۱	۲	۶/۶۶	۱۲	۱۰/۲۵	-	-	۲۵	۱۰/۲۸	۰/۰۸
۹	سلطانعلی	۳۴۳۶۰	۹	۱۰/۹	۱	۳/۳۳	۹	۷/۶۹	-	-	۱۹	۷/۸۱	۰/۰۵
۱۰	آق‌آباد	۲۵۸۸۲	۶	۷/۳۱	۲	۶/۶۶	۱۱	۹/۴۰	۷	۵۳/۸۴	۲۶	۱۰/۶۹	۰/۱۰
۱۱	اترک	۱۳۳۲۴	۲	۲/۴۳	۱	۳/۳۳	۱۴	۱۱/۹۶	۳	۲۳/۰۷	۲۰	۸/۲۳	۰/۱۶
۱۲	کرنند	۶۷۲۱	۲	۲/۴۳	-	-	۲	۱/۷۰	۱	۷/۶۹	۵	۲/۰۵	۷
۱۳	مراوه تپه	۲۴۰۴۶	۶	۷/۳۱	۲	۶/۶۶	۵	۴/۳۷	۱	۷/۶۹	۱۴	۵/۸۶	۰/۰۵
	جمع	۲۵۸۱۳۹	۸۲	۱۰۰	۳۰	۱۰۰	۱۱۷	۱۰۰	۱۳	۱۰۰	۲۴۳	۱۰۰	کل: ۰/۰۹

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۷. شاخص TFS در رابطه با خرده فروشی ها در دهستان های ترکمن صحرا

ردیف	شرح دهستان ها	تعداد جمعیت	تعداد خرده فروشی ها	درصد	شاخص TFS	امتیاز
۱	جعفرابای جنوبی	۱۸۵۰۱	۱۷	۹/۶۰	۰/۰۹	۱۱
۲	جعفرابای غربی	۱۲۳۱۴	۱۴	۷/۹۰	۰/۱۱	۱۳
۳	جعفرابای شرقی	۲۷۶۱۷	۱۸	۱۰/۱۶	۰/۰۶	۹
۴	گرگان بوی	۲۲۵۵۴	۱۶	۹/۰۳	۰/۰۷	۸
۵	مزرعه	۲۳۶۳۳	۱۰	۵/۶۴	۰/۰۴	۷
۶	آق آلتین	۱۸۱۹۴	۷	۳/۹۵	۰/۰۳	۷
۷	شیخ موسی	۱۲۰۹۳	۴	۲/۲۵	۰/۰۳	۸
۸	باغلی ماراما	۳۰۳۳۷	۱۵	۸/۴۷	۰/۰۴	۶
۹	سلطانعلی	۳۴۳۶۰	۸	۴/۵۱	۰/۰۲	۱۱
۱۰	آق آباد	۲۵۸۸۲	۲۴	۱۳/۵۵	۰/۰۹	۱۳
۱۱	آترک	۱۲۳۳۴	۲۵	۱۴/۱۲	۰/۲۰	۶
۱۲	کرنند	۶۷۲۱	۲	۱/۱۲	۰/۰۲	۱۰
۱۳	مراوه تپه	۲۴۰۴۶	۱۷	۹/۶۰	۰/۰۷	-
-	جمع	۲۵۸۱۳۹	۱۷۷	۱۰۰	کل: ۰/۰۶	-

منبع: تحقیقات میدانی، ۱۳۸۱

آنالیز تاکسونومی

در زمینه آنالیز آماری شاخصهای برآورده شده با توجه به نگرش منطقه‌ای سعی شد که از آنالیز تاکسونومی استفاده شود تا نواحی به ترتیب رتبه‌های به دست آمده با اولویت‌هایشان در زمینه شکل گیری جریان گردشگری روستایی مشخص شوند.

آنالیز تاکسونومی در این بین ابزار مناسبی برای منطقه‌بندی گردشگری روستایی در ترکمن صحرا می‌باشد که سه جزء ساختاری، ترکیبی و تحلیلی را در بر می‌گیرد. این آنالیز کمک می‌کند تا رتبه‌بندی واحدهای فضایی از نظر همگنی و یکنواختی بزرگتر و کوچکتر برای شکل گیری جریان گردشگری روستایی مشخص

شوند و بدین گونه مکانهایی که باید بازاریابی مقاصد گردشگری از آنجا آغاز شود، انتخاب می‌شوند. با تکیه بر این مکانها اولویتهای برنامه‌ریزی برای جذب گردشگر باز شناخته می‌شوند. منطقه‌بندی گردشگری روستایی در چارچوب مدل توسعه فضایی گردشگری و به وسیله آنالیز تاکسونومی کمک می‌کند تا پایه‌ای برای طرحها و برنامه‌های توسعه گردشگری روستایی در منطقه ترکمن صحرا فراهم آید و هدایت شود (اسمیت، ۱۹۸۹: ۱۶۰). شیوه کار در آنالیز تاکسونومی، در زمینه گردشگری، به مانند کاربردهای این آنالیز می‌باشد با این تفاوت که در سنجش مورد نظر شاخصهای برآورده شده در زمینه گردشگری روستایی در منطقه ترکمن صحرا به کار گرفته می‌شود. این شیوه کار را می‌توان به صورت زیر بیان کرد:

۱. در مرحله اول ماتریس داده‌ها شکل می‌گیرد که در آن نام دهستانها و شاخصهای گردشگری در

ستونهای مربوط قرار می‌گیرند.

$$Sx = \sqrt{\frac{\sum [xi - \bar{x}]^2}{N}}$$

۲. در مرحله دوم ماتریس داده‌ها به دلیل عدم یکنواختی آنها در زمینه واحدها و همپوشی ناهماهنگ به ماتریس استاندارد تبدیل می‌شود. شیوه کاری در مرحله اول به دست آوردن انحراف معیار هر ستون از شاخصها با فرمول زیر است:

پس از به دست آوردن انحراف معیار برای تشکیل ماتریس استاندارد از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$Z = \frac{[xi - \bar{x}]}{sx}$$

۳. در مرحله سوم محاسبه و تعیین فواصل مرکب بین دهستانها در درون یک ماتریس متقارن از طریق

فرمول زیر انجام می‌گیرد:

$$d_{ab} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (Z_{aj} - Z_{bj})^2}$$

۴. پس از تشکیل ماتریس فواصل، کوتاهترین فاصله (dr) در هر سطر ماتریس متقارن مشخص می‌شود.

۵. در این مرحله فواصل حد بالا (O+) و حد پایین (O-) برای تعیین مکانهای همگن در زمینه گردشگری

روستایی از طریق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$or = \bar{dr} \pm 2sd$$

اگر دهستانها در بالا و پایین حدود مذکور قرار داشتند، حذف می گردند. در آنالیز تاکسونومی انجام شده تمامی دهستانها در یک منطقه همگن قرار داشته و هیچ یک از آنها حذف نشدند. این مرحله شامل محاسبه مناطق دارای قابلیت توسعه گردشگری می باشد که می تواند با C_{io} نشان داده شود که از طریق فرمول زیر محاسبه می شود

$$c_{io} = \sqrt{\sum_{i=1}^m (Z_{ij} - Z_{oj})^2}$$

۸ در آخرین مرحله درجه و رتبه قابلیت گردشگری (T_p) در دهستانهای ترکمن صحرا به وسیله فرمول زیر

مشخص می شود:

$$T_p = \frac{c_{io}}{c_o} \quad c_o = \bar{c}_{io} + 2s_o \quad 0 < T_p < 1$$

بدین گونه قابلیت گردشگری روستایی هر یک از دهستانها بین صفر و یک قرار دارد. هر دهستان که به صفر نزدیکتر باشد دارای قابلیت بیشتر و هر دهستان که به یک نزدیکتر باشد دارای قابلیت کمتر در زمینه شکل گیری جریان گردشگری روستایی می باشد (زیاری، ۱۳۷۸: ۱۵۳-۱۳۷). در مرحله بعد از تشکیل ماتریس فواصل برای مشخص کردن حد بالا و پایین همانگونه که ذکر گردید از طریق فرمول زیر اقدام می شود تا مناطق همگن مشخص شوند:

$$or = \bar{d} \pm 2sd \quad \left| \begin{array}{l} or = \bar{d} + 2sd \\ or = \bar{d} - 2sd \end{array} \right.$$

با توجه به آن که انحراف معیار ستون کوتاهترین فواصل برابر ۰/۷۷ به دست آمد و نیز برابر ۲/۰۷ می باشد طریق محاسبه به شیوه زیر است:

$$or = 2.07 \pm 2(0.77) \quad \left| \begin{array}{l} or = 2.07 + 2(0.77) = 3.61 \\ or = 2.07 - 2(0.77) = 0.53 \end{array} \right.$$

با توجه به حد پایین و بالای به دست آمده و مقایسه آن با ماتریس فواصل هیچ یک از دهستانها حذف نشده و همگی در یک منطقه همگن قرار می گیرند. از این رو مرحله بعدی یعنی تعیین مقدار ایده آل (DO) از ماتریس استاندارد (Z) آغاز می شود.

جدول ۸ مناطق دارای قابلیت توسعه گردشگری روستایی به ترتیب درجه و رتبه

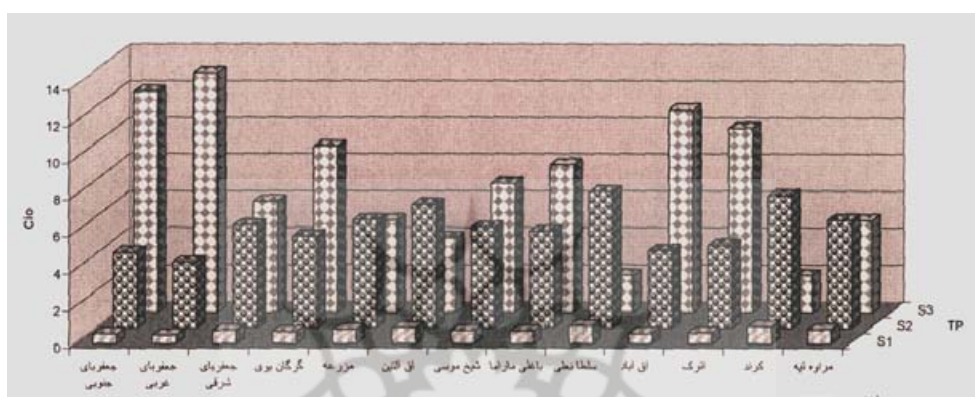
رتبه	TP	cio	۷	۶	۵	۴	۳	۱	۱	شرح
-	-	-	۱/۷۹	۱/۹	۱/۵۶	۱/۹۷	۲/۰۳	۲	۱/۷۵	Do
۲	۰/۵۳	۴/۱	۰/۸۲	۰/۷۷	۰/۴۳	۰/۵۶	۴/۴۵	۳/۳۸	۶/۴۵	جعفر بای جنوبی
۱	۰/۴۶	۳/۵۶	۰/۲۲	۰	۰/۴۳	۱/۲۹	۶/۹۱	۲/۷۸	۱/۰۶	جعفر بای غربی
۸	۰/۷۲	۵/۵۶	۳/۳۱	۶/۹۶	۲/۶۵	۶/۸۶	۳/۷۶	۲/۷۸	۴/۶۲	جعفر بای شرقی
۵	۰/۶۴	۴/۹۵	۱/۸۶	۳/۱۳	۰/۰۱	۳/۵۳	۴	۲/۲۵	۹/۷۹	گرگان بوی
۹	۰/۷۶	۵/۸۴	۵/۱	۹/۵۴	۲/۶۵	۵/۰۶	۳/۵۳	۱/۷۹	۶/۵۵	مزرعه
۱۰	۰/۸۶	۶/۶۶	۷/۳۹	۴/۸۴	۸/۶۴	۲/۳۱	۹/۲۴	۴/۶۶	۷/۳۹	آق آلتین
۷	۰/۷	۵/۴۳	۷/۳۹	۱/۷۶	۱/۷۱	۰/۳۲	۹/۹۸	۲/۷۸	۵/۶۱	شیخ موسی
۶	۰/۶۷	۵/۲۱	۵/۱	۴/۸۴	۳/۸۴	۱/۷۴	۰/۸۸	۷/۰۷	۳/۶۸	باغلی ماراما
۱۲	۰/۹۶	۷/۳۷	۱۰/۱۷	۹/۵۴	۱۰/۶۹	۱۱/۴۲	۴/۰۴	۲/۷۸	۵/۸	سلطان علی
۳	۰/۵۴	۴/۱۹	۰/۸۲	۱/۷۶	۰/۷	۹/۰۶	۰/۳۴	۴	۰/۹	آق آباد
۴	۰/۵۸	۴/۴۷	۰	۰/۱۹	۰/۹۶	۰	۵/۴۷	۱۳/۳۹	۰/۰۱	اترک
۱۱	۰/۹۳	۷/۱۷	۱۰/۱۷	۶/۹۶	۶/۸۱	۱۴/۱۳	۱۳/۴۶	۰	۰	کرند
۹	۰/۷۶	۵/۸۶	۱/۸۶	۹/۵۴	۰	۵/۰۶	۰	۱۷/۳۰	۰/۶۸	مراوه تپه
-	-	۵/۴۱	-	-	-	-	-	-	-	cio
-	-	۱/۱۳	-	-	-	-	-	-	-	So

نتیجه گیری

بر اساس آنالیزهای آماری مدل توسعه فضایی گردشگری روستایی در منطقه ترکمن صحرا، می‌توان نواحی دارای قابلیت توسعه را در شکل گیری جریان گردشگری طبقه‌بندی کرد. همان‌گونه که در نمودار ۱ مشخص است، رویکرد به شکل گیری جریان گردشگری روستایی در منطقه ترکمن صحرا در فواصل

قابلیت‌سنجی به خوبی مورد بررسی قرار گرفته و درسنجش مدل ترکیبی در نمودار ۱ نمایش داده می‌شود. اولویت آغازین مربوط به دهستان جعفربای غربی می‌باشد که در یک همپوشی با دهستان رتبه دوم یعنی جعفربای جنوبی یک فضای گردشگری روستایی را با دو گونه گردشگری دریایی و گردشگری فرهنگی شکل می‌دهد.

نمودار ۱. دهستان‌های دارای قابلیت گردشگری پذیری به ترتیب اولویت در تر کم‌ن صحرا

این فضا با توجه به پتانسیل بالای آن در زمینه جاذبه‌ها و خدمات در مقایسه با دیگر نواحی توانسته اولویت اول را کسب نماید. از این رو لازم می‌آید تا زمینه شکل‌گیری گردشگری روستایی در این فضای گردشگری مهیا شود. فرصت‌های موجود در این فضای گردشگری را می‌توان به صورت زیر برشمرد:

۱. همپوشی جاذبه‌های طبیعی بخصوص سواحل خلیج گرگان با جاذبه‌های فرهنگی؛
۲. تک جاذبه‌هایی با قابلیت بالا در زمینه طبیعی همچون جزیره آشوراده و تالاب گمیشان؛
۳. محدوده پراکنش طوایف جعفربای بدون اختلاط دیگر طوایف ترکمن و بالطبع جاذبه‌های فرهنگی منحصر به فرد؛
۴. پتانسیل بالای حمل و نقل و اضافه بر آن وجود ایستگاه راه آهن سراسری در شهر بندر ترکمن؛
۵. وجود صنایع دستی همچون فرش که طایفه جعفربای در آن مهارت خاص دارند؛
۶. قرار داشتن در حوضه آبریز رودخانه قره‌سو همراه با روستاهایی در کنار سواحل این رودخانه؛
۷. توانایی تمرکز بر گردشگری داخلی در وهله اول به دلیل وجود سواحل طولانی در کنار خلیج گرگان؛
۸. وجود روستاهایی با اقتصاد غالب صیادی، بخصوص در جعفربای غربی و بالطبع جاذبه‌های ناشی از آن.

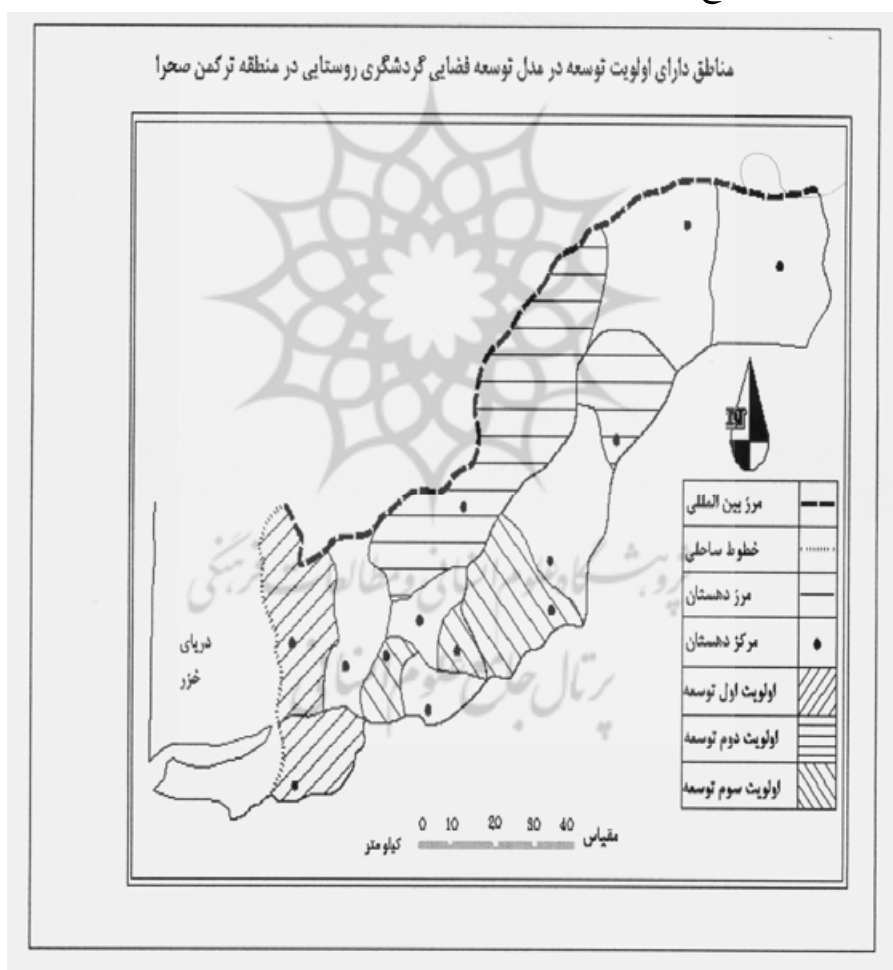
از این رو در این فضا می‌تواند دو گونه گردشگری دریایی و فرهنگی در چارچوب الگوی فضایی گردشگری روستایی با یکدیگر تلفیق شوند. در این میان سواحل پست روستاهای این دهستان در کنار دریای خزر این فرصت را مهیا می‌کند که ساخت و سازهای گردشگری و تفریحگاهی بسیار سهل‌تر، کم‌هزینه‌تر، مستحکم‌تر و کم‌خطرتر باشد (زمردیان، ۱۳۷۸: ۲۱) علاوه بر آن زمینه تفریحات آبی همچون شنا، قایق‌سواری، ماهیگیری، اسکی روی آب و نظیر اینها در این فضای گردشگری مهیا می‌باشد. جاذبه‌های فرهنگی نیز در این فضا بخصوص در دهستان جعفریای غربی از غلظت پایینی برخوردار نیست، بلکه در تلفیق با آداب و رسوم ترکمن‌ها در صید ماهی و زندگی صیادی ترکمن‌ها در این منطقه می‌تواند دستخوش خلق جذابیت‌های جدید برای جذب گردشگران روستایی باشد.

دومین فضای گردشگری که می‌تواند در روند توسعه فضایی گردشگری در اولویت قرار گیرد، فضای گردشگری در دهستانهای آق‌آباد و اترک است. در این فضا نیز تلفیق جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی امکان‌پذیر است. همچنین در آن جاذبه‌های طبیعی مهمی همچون تالابهای بین‌المللی اترک-آق‌قلا قرار دارند. در دهستان آق‌آباد نیز جاذبه‌های فرهنگی می‌تواند در تداعی با جاذبه‌های شهری در گنبد کاووس، همچون برج تاریخی گنبد قابوس، تپه باستانی یاریم تپه و دیگر میراث، قابلیت بالایی را در زمینه گردشگری فرهنگی داشته باشد. این فضای گردشگری که در اولویت دوم قرار دارد، می‌تواند گونه‌های گردشگری فرهنگی و اکوتوریسم را در الگوی فضایی گردشگری روستایی به خود جذب کند. علاوه بر آن باید قابلیت دوگانه این فضا را با توجه به بازارچه مرزی اینچه برون در زمینه گردشگری و تجارت را نیز در نظر گرفت. قابلیت‌های این فضای گردشگری را می‌توان به اختصار به صورت زیر بیان کرد:

۱. وجود جاذبه‌های فرهنگی بخصوص وجود بافت سنتی بسیار بالای روستاها؛
۲. وجود عشایر کوچنده (چاوراها) بخصوص در دهستان اترک؛
۳. جاذبه‌های طبیعی بین‌المللی همچون تالاب اترک-آق‌قلا؛
۴. بازارچه مرزی در اینچه برون؛
۵. رودخانه اترک و روستاهایی که در سواحل آن قرار گرفته‌اند؛
۶. توانایی بالا در زمینه‌های سرمایه‌گذاری‌های تجاری-گردشگری با توجه به پارامترهای اقتصادی؛

۷. مهیا بودن زمینه‌های سرمایه‌گذاری تجاری- گردشگری با توجه به پارامترهای اقتصادی وجود بازارچه مرزی و مبادلات حاصل از آن.

به‌طور کلی فضاهای فوق‌الذکر اولویت‌های اول و دوم در مدل توسعه فضایی گردشگری روستایی هستند که با شکل‌گیری چرخه حیات گردشگری روستایی به ترتیب در فضای اول و بخش آن به فضای دوم، انتظار می‌رود این انتشار جذب گردشگر به دیگر نواحی گردشگری روستایی منطقه ترکمن صحرا صورت گیرد و در یک دیدگاه فضایی زمینه توسعه منطقه‌ای که در برگیرنده سطوحی از توسعه اقتصادی است بر پایه گردشگری روستایی و تنوع اقتصاد روستایی در منطقه ترکمن صحرا شکل گیرد.

منابع و مآخذ

۱. بدیعی. ربیع، *جغرافیای انسانی ایران*، جلد ۱، انتشارات اقبال، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۲.
 ۲. پاپلی یزدی. محمد حسین، *کوچ‌نشینی در شمال خراسان*، ترجمه اصغر کریمی، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، چاپ اول، ۱۳۷۱.
 ۳. پاپلی یزدی. محمد حسین و مهدی سقایی، *گردشگری و تبارشناسی*، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۸، ۱۳۸۲.
 ۴. حسین زاده دلیر. کریم، *برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*، انتشارات سمت، تهران، اول، ۱۳۸۰.
 ۵. جوان. جعفر و سقایی. مهدی، *نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه‌ای*، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲، ۱۳۸۳.
 ۶. دلفوس، اولیویه، *فضای جغرافیایی*، ترجمه سیروس سهامی، نشر نیکا، مشهد، چاپ اول، ۱۳۷۴.
 ۷. زمردیان. محمد جعفر، *کاربرد جغرافیای طبیعی در برنامه‌ریزی شهری و روستایی*، انتشارات پیام‌نور، تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
 ۸. زیاری. کرامت‌الله، *اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، انتشارات دانشگاه یزد، اول، ۱۳۷۸.
 ۹. سقایی. مهدی، *بررسی قابلیت‌های گردشگری روستایی در ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۲.
 ۱۰. غازی. ایران، *تحلیلی پیرامون چند مدل در برنامه‌ریزی توسعه صنعت توریسم*، مجموعه مقالات سمینار اصفهان و جاذبه‌های ایرانگردی و جهانگردی، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی اصفهان، ۱۳۷۴.
 ۱۱. غازی. ایران، *نگرش تحلیلی بر مدل تکامل فضایی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری*، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، شماره ۲۳-۱۳۷۹، ۲۲.
 ۱۲. کلی. مایکل، *برنامه‌ریزی توریسم*، ترجمه بهزاد انتظاری، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۶۲، ۱۳۸۱.
 ۱۳. گرگانی. منصور، *اقتصاد گرگان و گنبد و دشت*، بنگاه مطبوعاتی صفی علیشاه، تهران، چاپ اول، ۱۳۵۰.
 ۱۴. کلی. امین‌الله، *سیر در تاریخ سیاسی اجتماعی ترکمن‌ها*، نشر علم، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۶.
 ۱۵. مرکز آمار ایران، *شناسنامه آبادیها*، ۱۳۷۵.
 ۱۶. مشیری. سید رحیم، *جغرافیای کوچ‌نشینی*، انتشارات سمت تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۷.
۱۷. Hall, C.M and S.J. Page: *The Geography of Tourism and Recreation*, Routledge, ۱۹۹۹.

۱۸. Holjevac, Ivanka: *A Vission of Tourism and The hotel Industry in ۲۱st Century*, Hospitality Management, Vol.۲۲, ۲۰۰۳.
۱۹. Lumsdon, Les; Paul, Downward and Amdy, Cope: Monitoring of Cycle Tourism On Long Disstance Trails, Journal of Transport Geography, Vol.۱۲, ۲۰۰۴.
۲۰. Sharpley, Richard: *Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diverssification*, Tourism Management, Vol.۲۳, ۲۰۰۲.
۲۱. Smith, Stephen: *Tourissm Analysis*, Longman Scientific, ۱۹۸۹.
۲۲. Soteriades, Marios: *Tourism and Environment in Rural Areas*, www.fund.acbe/prelude, ۲۰۰۲.

